

Foto: Herbert Wiggerman

De verbindende rol van het Centrum voor Jeugd en Gezin

CJG kan sociaal netwerk van gezinnen versterken

Door Lotte van Vliet en Marije Kesselring

Het ministerie voor Jeugd en Gezin wil investeren in de eigen kracht van gezinnen. Het Centrum voor Jeugd en Gezin (CJG) speelt bij de uitvoering van de plannen van minister André Rouvoet een belangrijke rol, bijvoorbeeld door toegankelijke opvoedingsondersteuning aan te bieden. Het is niettemin de vraag in hoeverre het jeugdbeleid écht inspeelt op de eigen kracht van gezinnen. In het beleid lijkt de nadruk te liggen op professionele hulpverlening en het indammen van risico's. De kansen voor de CJG's liggen juist op een ander gebied. Ze kunnen het sociale netwerk van gezinnen versterken.

In het huidige beleid redeneert de overheid veel vanuit risico's. In de beleidsstukken van Jeugd en Gezin komt het woord risico in allerlei combinaties voor: risicogezinnen, risicojeugd, risicomelding, risicoanalyse, risicokenmerken, risicoproces en risicokinderen. In het gezinsbeleid ligt de nadruk op het beheersen van problemen in gezinnen – niet in de laatste plaats ingegeven door verschrikkelijke incidenten van de afgelopen jaren – en op het ingrijpen door beroepskrachten. Om de risico's te beperken komt de overheid met initiatieven om beter en eerder te signaleren, te monitoren, databases te combineren en de effectiviteit van ingrepen te vergroten (RMO, 2008a). Doel is te voorkomen dat problemen in gezinnen uit de hand lopen.

De neiging van de samenleving om risico's in te dammen is op zich niets nieuws. De socioloog Ulrich Beck introduceerde in de jaren tachtig het begrip 'risicomaatschappij' om aan te geven dat de mo-

dernisering en beheersing van de natuur de materiële noden doet afnemen, maar dat er juist meer risico's door ontstaan (Beck, 1992). Door de opkomst van het internet kunnen mensen bijvoorbeeld makkelijker beschikken over informatie, maar het internet bevordert ook de verspreiding van kinderporno.

Risico's van bovenaf beheersen

De risicomaatschappij is ook in het sociale domein te vinden. Risico's op het gebied van gezondheidszorg, veiligheid in wijken en jeugd-beleid roepen bij beleidsmakers en politici de behoefte op om zich ertegen in te dekken en de risico's te beheersen. Denk maar aan de vaccinatie tegen het HPV-virus dat baarmoederhalskanker kan veroorzaken en de uitgebreide plannen om van krachtwijken prachtwijken te maken.

In de jeugdzorg is het gebruik van risicotaxatie-instrumenten een voorbeeld van de neiging tot risicobeheersing. Met een dergelijk model wil men voorspellingen doen over toekomstige problemen van kinderen. Het model gaat ervan uit dat het disfunctioneren van gezinnen te wijten is aan individuele risicofactoren en dat professionele hulpverleners zich moeten richten op de problemen van individuen. Doel is om in een zo vroeg mogelijk stadium preventieve maatregelen te kunnen treffen (De Winter, 2008).

Niet alle risico's zijn echter te beheersen. De complexiteit van problemen en de afstand van de overheid tot die problemen maken het extra ingewikkeld om tot een oplossing te komen. Een geval van kindermishandeling in een individueel gezin kan samenhangen met allerlei sociale en psychologische problemen en externe factoren, zoals een laag opleidingsniveau. Voor de overheid is het onmogelijk om op al die facetten interventies te plegen. De overheid kan simpelweg niet alle risico's beïnvloeden. In het geval van opgroeiende kinderen is dat echter moeilijk te accepteren. Dat blijkt wel uit de grote politieke en maatschappelijke onrust na de dood van Savanna en het Maasmeisje Gessica.

Veilige opgroeisituatie

Beck wijst ook op een drang om zondebokken aan te wijzen in de risicomaatschappij die hij beschrijft. Niet de gevaren op zich zijn het doelwit van de publieke opinie maar degenen die ze vertegenwoordigen (Boutellier, 2008). Bij de gevaren die de jeugd bedreigen is

Rouvoet die vertegenwoordiger. Uit krantenkoppen als ‘Het ontbreekt Rouvoet aan lef’, ‘Plannen Rouvoet lossen niets op’, ‘Minister Rouvoet, waar blijft de actie?’ en ‘Rouvoet creëert een moloch in de jeugdzorg’ blijkt dat Rouvoet en zijn beleidsplannen geregeld onder vuur liggen. Van hem wordt verwacht dat hij een veilige opgroeisituatie realiseert voor alle kinderen in Nederland.

De minister voor Jeugd en Gezin richt zijn beleid op beheersing en verbetering van de problemen bij opgroeien en opvoeden. Met de Verwijsindex risicojongeren en het elektronisch kinddossier wil hij de informatie-uitwisseling verbeteren en met de CJG’s komt een landelijk dekkend netwerk van opvoedingsondersteuning tot stand. In 2011 moet in elke gemeente in Nederland een centrum operationeel zijn. Het ministerie voor Jeugd en Gezin schrijft in het basismodel dat ‘de CJG’s bovenal laagdrempelige inlooppunten moeten zijn’ (Ministerie voor Jeugd en Gezin, 2008a). Ouders, kinderen, jongeren en beroepskrachten kunnen bij het CJG terecht met hun vragen over opvoeden en opgroeien. De CJG’s bieden daarnaast lichte hulp en zijn de spil in de coördinatie van zorg bij grotere problemen, aldus het beleidskader.

Integraal beleid

De CJG’s worden ingezet als hét wapen tegen de veelbesproken versnippering in de jeugdgezondheidszorg en jeugdzorg. Betere afstemming tussen verschillende partijen die de jeugd ondersteunen, staat hoog op de politieke prioriteitenlijst. Dat blijkt ook uit het regeerakkoord, waarin gesproken wordt over ontkokerde jeugdzorg (Regeerakkoord Balkenende IV, 2007). Het is tijd voor integraal beleid en de CJG’s moeten samenwerken met alle mogelijke voorzieningen op het gebied van jeugdbeleid, jeugdgezondheidszorg en jeugdzorg.

Daarnaast is het de bedoeling dat een CJG lokale functies en taken rond gezondheid, opgroeien en opvoeden bundelt (Ministerie voor Jeugd en Gezin, 2008a). De vraag is echter of de CJG’s kunnen voldoen aan de hooggespannen verwachtingen. Een dergelijke spilfunctie was ooit ook weggelegd voor de bureaus jeugdzorg, maar die konden de belofte van regie in de jeugdsector niet waarmaken (Van der Meer, 2008; Van Rooijen, 2009). Bureau jeugdzorg is nu voornamelijk een indicatieorgaan dat verwijst naar zwaardere vormen van jeugdzorg. Hierdoor zijn de bureaus voor veel ouders geen toegankelijke plek waar ze makkelijk naartoe stappen met opvoedingsvragen. Daarmee voldoen de bureaus jeugdzorg ook niet aan de beoogde

laagdrempeligheid. Veel ouders zijn bang dat ze in het geval van een opvoedingsvraag direct ‘met vlaggetje’ in een systeem bekend komen te staan.

Critici vrezen dat het met het CJG niet veel beter zal aflopen. Zij vragen zich af of het paradepaardje van Rouvoet niet weer leidt tot meer bureaucratie en versnippering. Tijdens de begrotingsbehandeling van het ministerie voor Jeugd en Gezin uitte ook de Kamer haar vrees dat de centra tot nieuwe bureaucratie zullen leiden (Trouw, 12 augustus 2008). Door de ambitie om de taken en verantwoordelijkheden in de jeugdzorgketen dit keer écht goed te verdelen, ontstaat juist het gevaar dat de betrokken partijen al hun energie steken in nieuwe structuren, protocollen en afspraken over informatie-uitwisseling en regievoering. Dat kan leiden tot het tegenovergesteld resultaat: meer verkokering in de jeugdzorg.

Uit onderzoek van de RMO blijkt dat een streven naar ontkokering vaak nieuwe vormen van verkokering met zich meebrengt. Er komt steeds een laag bij en er gaat vrijwel nooit een laag af (RMO, 2008b; Doornenbal, 2008). De CJG’s zijn een voorbeeld van zo’n nieuwe laag. En dat betekent topdrukke in het speelveld van de jeugdsector: de gemeente, het consultatiebureau, het onderwijs, de jeugdzorg, het jongerenwerk, de GGD, het maatschappelijk werk en vele andere organisaties houden zich bezig met de jeugd.

De versnippering in de jeugdhulpverlening en het langs elkaar heen werken van beroepskrachten is niet op te lossen door als overheid van bovenaf te sturen, richting te geven, te coördineren en aan te passen. De verandering moet juist van onderaf komen: van de gezinnen en de beroepskrachten, waarbij de beroepskrachten beter een ondersteunende dan een sturende rol kunnen spelen (RMO, 2008 a en b).

De sociale omgeving

Niet alleen het streven naar ontkokering kan het jeugdbeleid ondermijnen. De overheid concentreert zich, in de hoop risico’s in de opvoeding in te dammen, ook te eenzijdig op de professionele hulpverlening aan gezinnen. Terwijl juist de sociale omgeving, ook bij problemen, veel voor een gezin kan betekenen. Familie, de buurt, scholen, kinderopvangorganisaties en de lokale middenstand zijn echter niet langer vanzelfsprekende partners bij de opvoeding. Onderzoek naar kindermishandeling toont bijvoorbeeld aan dat gemeenschapsnetwerken de laatste decennia vervagen, terwijl de sociale kwaliteit van de omgeving waarin ouders hun kinderen opvoe-

den een belangrijke rol speelt bij verwaarlozing en mishandeling (De Winter, 2008).

Het versterken van de sociale omgeving kan een bijdrage leveren aan de algemene opvoedkwaliteit in Nederland, aan het voorkomen van problemen en aan het behapbaar houden van de probleemgevallen voor beroepskrachten (RMO, 2008a). De overheid zou daarom voorwaarden moeten scheppen waardoor mensen weer meer voor elkaar gaan betekenen. In het scheppen van deze voorwaarden liggen kansen voor de CJG's. Zij kunnen bijdragen aan het versterken van de sociale omgeving en het verbeteren van het jeugdzorgdomein. De beroepskrachten van een CJG kunnen bevorderen dat het sociale netwerk van gezinnen beter benut wordt. In alle gezinnen, niet alleen in probleemgezinnen, leven vragen over opvoeden. De professionals van een CJG kunnen ouders stimuleren eerst naar hun eigen netwerk te kijken, voordat ze een beroep doen op zwaardere of geïndiceerde vormen van hulpverlening.

Er zijn verschillende manieren voor de professional om die faciliterende rol te spelen.

Vraag uitdrukkelijk naar de behoeften van het gezin

In het huidige beleid ligt het accent op het handelen van beroepskrachten. Zij moeten snelle en effectieve hulp bieden aan gezinnen, hun kennis en kunde moet omhoog en de coördinatie van hun werk moet beter (De Winter, 2008). Dat alles om ontwikkelings- en opvoedingsproblemen tijdig op te sporen en erop te kunnen inspelen. Een beroepskracht wordt als het ware geacht 'een diagnose' te stellen en daar vervolgens 'het juiste plan van aanpak' op toe te passen. Dit gegeven draagt bij aan de grote belangstelling die bestaat voor *evidence-based* werken. Daarin schuilt het gevaar dat de beroepskracht een 'bewezen' aanpak kiest en die aan de ouders presenteert.

Het zou juist andersom moeten. De nadruk moet niet liggen op het werk van de beroepskracht, maar op de behoeften van het gezin. In een CJG kan men beginnen met de vraag 'Wat heeft u nodig?' Een beroepskracht biedt dan zijn hulp aan in plaats van een behandelplan (Muller, 2007; De Winter, 2008). Die 'professionele bescheidenheid' van CJG-medewerkers wordt ingegeven door een realistische inschatting van de sturingsmogelijkheden van een gezin. Voor opvoedingsvraagstukken bestaat geen eenduidige receptuur (Doornbal, 2008). Deze manier van werken kan met zich meebrengen dat een *evidence-based* aanpak plaatsmaakt voor een onderzoekende houding. Het vertrouwen, ook vanuit de overheid, moet liggen bij de aanpak van deskundige beroepskrachten die steeds een oplossing bedenken die bij het gezin past.

Haal winst uit vanzelfsprekende ontmoetingen

Een belangrijk doel van de CJG's is een laagdrempelig inlooppunt te zijn voor iedereen met opvoedingsvragen. De CJG's kunnen die laagdrempeligheid versterken door zichzelf te laten zien bij vanzelfsprekende ontmoetingen in de dagelijkse routines en netwerken van burgers. De RMO noemt dit 'publieke familiariteit'. Als mensen elkaar geregeld ontmoeten, leidt dat tot herkenning. De anonimiteit verdwijnt en dat levert ruimte op voor sociale identificatie, zodat mensen makkelijker contacten en verbindingen aangaan (RMO, 2005; De Winter, 2008).

Benut daarom de plekken waar mensen toch al komen: de school, de supermarkt, de sportvereniging en de bibliotheek. De medewerkers van een CJG kunnen op die plekken zichzelf en de diensten van het CJG zichtbaar maken, bijvoorbeeld door een praatje te maken met de aanwezigen of folders uit te delen. Daarnaast werken vanzelfsprekende ontmoetingsplekken ook op een andere manier: ouders ontmoeten elkaar daar en kunnen ervaringen uitwisselen over opvoeden en zo dus hun netwerk versterken en uitbreiden. CJG-medewerkers kunnen dergelijke ontmoetingen faciliteren door de ruimte geschikt te maken, onderwerpen aan te dragen en de gesprekken tussen ouders te verrijken met hun kennis. Het CJG kan tot slot ook zelf een ontmoetingsplek worden voor ouders door een koffiehoek, een leestafel of een zitje in te richten, maar ook door ruimte beschikbaar te stellen voor bijeenkomsten. Voorkomen moet worden dat de CJG's de sfeer van hulpverlening uitademen. Explíciete aandacht voor een neutrale, toegankelijke uitstraling van de centra is daarom belangrijk (Muller, 2007).

Voorbeelden voor dit soort uitwerkingen van het CJG zijn te vinden in onder andere Finland. Kerntaak van de Finse *Family Centres* is het bevorderen van betrokkenheid en onderlinge steun op een plek waar alle ouders komen. De *Family Centres* zijn een vanzelfsprekende plek voor alle gezinnen omdat zij er trainingen volgen ter voorbereiding op het ouderschap. Zowel voor als na de geboorte komen groepjes ouders onder begeleiding van een verpleegkundige bijeen om over allerlei onderwerpen te praten. De ouders zijn zelf verantwoordelijk voor de inbreng in de groep (Van Dijk en anderen, 2008). Door de CJG's in Nederland op deze manier in te richten, wordt publieke familiariteit bevorderd.

Benut het kapitaal van de omgeving

Elk gezin heeft een netwerk: de docent op school, de buurvrouw, de plaatselijke middenstander, familie en vrienden. Met dat netwerk is het gezin in meer of mindere mate vertrouwd en het netwerk zal er

ook nog zijn na de interventie van hulpverleners. Beroepskrachten uit een CJG kunnen daar gebruik van maken. Vaak levert de meest basale hulp – boodschappen doen, de kinderen meenemen naar de bibliotheek of het zwembad, het gras maaien – voor ouders al net genoeg lucht op om zich beter te kunnen richten op de opvoedkwaliteit in het gezin. Beroepskrachten moeten daarom niet alleen de sociale kaart van de gemeente kennen, maar ook die van het gezin. Naast de vraag ‘Waar heeft u behoefte aan?’ kan de vraag worden gesteld ‘Wie zou u daarbij nog meer kunnen helpen?’.

Een goed voorbeeld is de Eigen Krachtconferentie, waar het gezin samen met familie, vrienden en andere bekenden een plan maakt voor een oplossing of voor hulp. De professional fungeert als gespreksleider. De kracht voor de oplossing komt vanuit de familie en alle belangrijke mensen daaromheen. Gemaakte plannen zijn leidend voor de hulpverlening die daarna plaatsvindt.

Deze drie aanknopingspunten vragen van professionals dat ze de informele steun rondom een gezin durven aan te spreken. Dit vereist creativiteit en een open houding tegenover ondersteuning of hulp aan een gezin of kind. De CJG's kunnen zich ontwikkelen tot ontmoetingscentrum en als katalysator van ontmoetingen op andere plaatsen. Daarnaast kunnen ze een sterk verbindende rol innemen door de bij een gezin betrokken beroepskracht met een brede blik naar de ondersteuning te laten kijken en het sociale netwerk aan te spreken. Dan komt de mens in beeld, in plaats van enkel de organisatie.

Dit artikel is geïnspireerd op de recentelijk uitgebrachte RMO-adviezen *De ontkokering voorbij. Slim organiseren voor meer regelruimte* en *Versterken van de village*.

Verder lezen

- Beck, U. (1992). *Risk Society. Towards a New Modernity* (Vertaling van *Risikogesellschaft* uit 1986). Londen, Sage. ISBN 978 08 0398 346 5.
- Boutellier, H. (2008). Leven met risico's. In: Dietz, T., Hartog, F. den & Wusten, H. van der. *Van natuurlandschap tot risicomaatschappij. De geografie van de relatie tussen mens en milieu risicomaatschappij*. Amsterdam, Amsterdam University Press. ISBN 978 90 5356 798 2.
- Dijk, M. van, Kalsbeek, A., Prinsen, B. & Nota, P. (2008). Centra voor Jeugd en Gezin. De

- lessen uit vier Europese landen. *Jeugd en Co Kennis*, jaargang 2, nummer 4, pagina 39-47. Te downloaden via www.jeugdenco.nl > Archief > Kennis tijdschrift.
- Doornenbal, J. (2008). Integraal jeugdbeleid: hulp of last? In: Koops, W., Levering, B., Winter, M. de (red.) *Opvoeding als spiegel van de beschaving. Een moderne antropologie van de opvoeding*. Amsterdam, SWP. ISBN 978 90 6665 924 7.
- Meer, J. van der (2008). De zucht naar samenhang. Verkokering en ontkokering in het jeugdbeleid en het grotestedenbeleid. In: Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling. *De ontkokering voorbij. Slim organiseren voor meer regelruimte*. Den Haag/Amsterdam, RMO/SWP. ISBN 978 90 6665 984 1. Te downloaden via www.adviesorgaan-rmo.nl > Nieuws > 2008.
- Ministerie voor Jeugd en Gezin (2008a). *Basismodel CJG*. Den Haag, ministerie Jeugd en Gezin.
- Ministerie voor Jeugd en Gezin (2008b). *Nota Gezinsbeleid 2008*. Den Haag, ministerie Jeugd en Gezin.
- Muller, L. (2007). Relevante ervaring en onderzoeksresultaten beschikbaar voor Centrum voor Jeugd en Gezin. *Jeugdbeleid*, jaargang 1, nummer 4, pagina 231-237.
- Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling (2005). *Niet langer met de ruggen naar elkaar. Een advies over verbinden*. Den Haag, RMO/SDU Uitgevers. Te downloaden via www.adviesorgaan-rmo.nl > Adviezen > Uitgebracht adviezen > 2005.
- Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling (2008a). Versterken van de village. In: *Versterking voor gezinnen*. Den Haag, RMO/ RVZ. Te downloaden via www.adviesorgaan-rmo.nl > Adviezen > In samenwerking.
- Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling (2008b). *De ontkokering voorbij. Slim organiseren voor meer regelruimte*. Den Haag/Amsterdam, RMO/SWP. ISBN 978 90 6665 984 1. Te downloaden via www.adviesorgaan-rmo.nl > Nieuws > 2008.
- Regeerakkoord Balkenende IV (2007). Samen werken, samen leven. Den Haag.
- Rooijen, M., van (2009). Bureaus jeugdzorg: gemangeld en gewantrouwd. Bemoeizuchtige politici maken directeuren kwetsbaar. *Jeugd en Co*, jaargang 3, nummer 1, pagina 12-16.
- Trouw (2008), Kamer kritisch over jeugdbeleid Rouvoet. 12 november 2008.
- Winter, M., de (2008). Het moderne van kindermishandeling. In: Koops, W., Levering, B., Winter, M. de (red.) *Opvoeding als spiegel van de beschaving. Een moderne antropologie van de opvoeding*. Amsterdam, SWP. ISBN 978 90 6665 924 7.

Lotte van Vliet (l.vliet@adviesorgaan-rmo.nl) is adviseur bij de Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling (RMO).

Marije Kesselring (m.c.kesselring@minocw.nl) was als rijkstrainee van het ministerie van OCW een half jaar extern gedetacheerd bij de RMO.